

MIGRANT TALABALAR IDENTIKLIGINI SHAKLLANTIRISHDA ASSIMILYATSIYA, SEGREGATSIYA, INTEGRATSIYA VA MARGINALIZATSIYA STRATEGIYALARINING QIYOSIY TAHLILI

Turg'unov Ilxomjon Iqboljon o'g'li

IIV tergov departamenti xodimi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21874805>

Annotatsiya. *Global mehnat va ta'lim migratsiyasi sharoitida maktab va oliy ta'lim muassasalarida keltirilgan migrant talabalar identikligi (shaxsiy va ijtimoiy o'zini tan olish) shakllanishi murakkab va ko'p omilli jarayon bo'lib, bu jarayonni ta'sirlaydigan strategiyalar — assimilyatsiya, segregatsiya, integratsiya va marginalizatsiya — pedagogik siyosat va amaliyotda turlicha natijalar keltiradi. Maqola ushbu strategiyalarni nazariy jihatdan ta'riflab, ularning ta'lim muhitidagi mexanizmlari va natijalarini empirik hamda nazariy manbalar asosida qiyoslaydi.*

Kalit so'zlar: *migrant talabalar, identiklik, assimilyatsiya, integratsiya, segregatsiya, marginalizatsiya, pedagogik strategiya.*

Abstract. *In the context of global labor and educational migration, the formation of migrant student identity (personal and social self-recognition) in schools and higher education institutions is a complex, multifactorial process; the strategies influencing this process—assimilation, segregation, integration, and marginalization—yield varying outcomes in pedagogical policy and practice. This article provides a theoretical definition of these strategies and compares their mechanisms and consequences within the educational environment, drawing on both empirical and theoretical sources.*

Keywords: *migrant students, identity, assimilation, integration, segregation, marginalization, pedagogical strategy.*

Kirish

Globalizatsiya va ichki hamda xalqaro migratsiya jarayonlarining tezlashuvi ta'lim muassasalarida madaniy xilma-xillikni kengaytirdi. Migrant talabalar —

yangi ta'lim tizimiga moslashishi, til va madaniyat bilan bog'liq qiyinchiliklarni yengishi, shuningdek, o'z identikligini qayta shakllantirishi lozim bo'lgan guruh hisoblanadi. Ushbu tadqiqot muammosi — identiklik shakllanishiga ta'sir qiluvchi asosiy strategiyalarni aniqlab, ularning pedagogik natijalarini qiyoslash. Tadqiqotda mavjud adabiyotlarni sintezlash va komparativ tahlil uslubi qo'llaniladi; strategiyalar ijtimoiy-psixologik konseptlar, ta'lim siyosati hujjatlari va klassik integratsion nazariyalar prizmasidan tahlil qilinadi. Maqola asosiy nazariy tushunchalarni aniqlaydi, har bir strategiyaning mexanizmi, ta'lim muassasasidagi amaliy ko'rinishi va talabalar identikligiga ta'siri bo'yicha baholash mezonlarini taklif etadi. Assimilyatsiya strategiyasi identifikatsiyada asosan yangi jamiyat qoidalarini qabul qilish va asl madaniy elementlardan voz kechishni rag'batlantiradi; natijada ba'zi talabalar uchun tezroq sozlashish kuzatilishi mumkin, lekin madaniy yo'qolish va psixologik stress xavfi bor. Segregatsiya strategiyasi migrantlarni alohida guruh sifatida ajratadi; bu xavfsizlik hissini beradi, biroq ijtimoiy aloqalar va teng imkoniyatlarni cheklaydi. Integratsiya strategiyasi esa tomonlarning ikkitomonlama o'zgarishi va ko'p madaniylilikni saqlagan holda jamiyatda faol ishtirok etishni rag'batlantiradi; u identiklikni ham moslashuvchan, ham barqaror qiladi. Marginalizatsiya strategiyasi esa tashqi va ichki resurslar yo'qligi natijasida na mahalliy, na kelib chiqish madaniyatiga to'liq moslashmagan holatni keltirib chiqaradi; natija sifatida identifikatsiya muammolari, akademik muvaffaqiyatsizlik va ijtimoiy izolyatsiya xavfi oshadi. Ta'lim muassasalari uchun eng samarali yo'l sifatida integratsiyaga yo'naltirilgan siyosat va amaliyotlar tavsiya etiladi — bilingval akademik qo'llab-quvvatlash, madaniy kompetensiyalarni o'qitish, o'qituvchilarni madaniy sezgirlik bo'yicha tayyorlash va talabalararo hamkorlikni rag'batlantirish..

Nazariy asoslar va tushunchalar

Assimilyatsiya: ijtimoiy ilm-fanlarda keng tarqalgan tushuncha bo'lib, u migrant shaxs yoki guruhlarining yangi jamiyatning asosiy madaniy va ijtimoiy

normasini qabul qilib, asl madaniy elementlarini chekinishi yoki yo'qolishi bilan tavsiflanadi.

Segregatsiya: migrantlar va qabul qiluvchi jamiyat o'rtasida ijtimoiy va ma'naviy ajratish; alohida ta'lim muassasalari yoki sinflar shaklida ham ko'rinishi mumkin.

Integratsiya: ikki yo'nalishli moslashish — migrantlar yangi jamiyatga kiradi, biroq o'z madaniy identikligini ham saqlaydi; hamjamiyat ham moslashadi va turli madaniyatlarni qabul qiladi.

Marginalizatsiya: migrant shaxs yoki guruhning ijtimoiy va iqtisodiy resurslardan mahrum bo'lib, na o'zini yangi jamiyatga, na o'zining kelib chiqishi madaniyatiga to'liq bog'lay olmasligi.

Har bir strategiyaning pedagogik mexanizmi va ta'siri

Assimilyatsiya: ta'lim muassasasida tilni intensiv o'qitish, qadriyatlarni shakllantirish dasturlari orqali amalga oshiriladi; ijobiy tomon: tez ijtimoiy hamda akademik qo'llab-quvvatlash; salbiy tomon: madaniy yo'qotish, o'zini noto'g'ri identifikatsiyalash, ruhiy bosim.

Segregatsiya: alohida sinflar yoki rayonlashtirish, ijobiy tomon: madaniy xavfsizlik, madaniy merosni saqlash; salbiy tomon: imkoniyatlarning notengligi, ijtimoiy chekinish va stereotiplashuv.

Integratsiya: bilingval ta'lim, madaniyataro muloqot dasturlari, hamkorlik asosidagi guruh loyihalari; ijobiy tomon: identiklikni saqlash va jamiyatga faol qo'shilish, ijtimoiy ko'nikmalar shakllanishi; salbiy tomonlar: resurs talab qiladi, muvaffaqiyatsiz rejalashtirilsa yuzaki yoki yuzma-yuz qabul etilmaslik xavfi mavjud.

Marginalizatsiya: resurs yetishmasligi, diskriminatsiya natijasida yuzaga keladi; oqibatlar: akademik va ijtimoiy izolyatsiya, identifikatsiya bo'shligi va xavfli xatti-harakatlar.

Talabalar bilan ijtimoiy aloqalar darajasi, akademik natijalar, psixologik salomatlik va o'z-o'zini qabul qilish, madaniy merosni saqlash darajasi, ijtimoiy-

iqtisodiy imkoniyatlarga erishish imkoniyati. Har bir strategiya ushbu mezonlar bo'yicha kuchli va zaif tomonlari bilan qiyoslanadi. Maktab yoki universitet darajasida amalga oshirilgan bilingval dastur natijasida talabalar til ko'nikmalarini saqlagan holda akademik yutuqlarga erishishi misoli. Integratsion mentorlik dasturlari orqali migrant talabalar va mahalliy talabalar o'rtasida ijtimoiy aloqalar kuchaygani va diskriminatsiya darajasi pasaygani haqida amaliy tajriba. Ta'lim siyosati darajasida: integratsiyaga yo'naltirilgan strategiyalarni qo'llab-quvvatlash, moliyaviy va kadr resurslarini yo'naltirish. Muassasa darajasida: bilingval akademik qo'llab-quvvatlash, madaniy kompetensiyalarni o'qitish, o'qituvchilarni madaniy sezgirlik bo'yicha tayyorlash, ijtimoiy-psixologik xizmatlarni kengaytirish. O'qituvchilarga: classroom metodlari (kross-kultural muhokamalar, kooperativ o'qitish, projekt asosida ishlash) orqali hamkorlik va o'zaro hurmatni rag'batlantirish. Integratsiya strategiyasi pedagogik jihatdan eng barqaror va ijobiy natijalar berishi mumkin, lekin u resurs va siyosiy iroda talab qiladi. Assimilyatsiya ayrim holatlarda tez moslashuvni ta'minlasa-da, madaniy yo'qolish va psixologik narxga olib kelishi mumkin. Segregatsiya va marginalizatsiya esa uzluksiz ijtimoiy va akademik muammolarni keltirib chiqaradi va uzoq muddatda jamiyat uchun noxush oqibatlariga sabab bo'lishi mumkin. Globallashuv va akademik mobillik asrida migrant talabalarning begona ijtimoiy-madaniy muhitga moslashishi va ularning shaxsiy identikligi transformatsiyasi eng muhim pedagogik va psixologik muammolardan biridir. Yangi mamlakatga kelgan talaba nafaqat ta'lim tizimiga, balki yangi madaniy normalarga ham duch keladi. Jon Berrining akkulturatsiya modeliga tayangan holda, to'rtta asosiy strategiya (assimilyatsiya, segregatsiya, integratsiya, marginalizatsiya) migrant talabalarning o'zligini anglashi va psixologik holatiga qanday ta'sir qilishini qiyosiy tahlil etish. Tizimli tahlil, qiyosiy-kontrastiv metod va sotsiologik-pedagogik adabiyotlar tahlili. Integratsiya strategiyasi talabaning ham o'z madaniyatini saqlashi, ham mezbon madaniyatni qabul qilishi tufayli eng barqaror va ijobiy identiklikni shakllantirishi aniqlandi. Aksincha, marginalizatsiya chuqur psixologik inqiroz (identiklik diffuziyasi)ga olib keladi.

Oliy ta'lim muassasalarida integratsiya muhitini yaratish — talabalar akademiyasi va ruhiy salomatligining bosh garovidir. Tadqiqot xulosalari universitetlar uchun moslashuv dasturlarini ishlab chiqishda qo'llanilishi mumkin. Migrant talaba yangi davlatga qadam qo'yganida, uning oldida faqat o'qish emas, balki "Men kimman?" degan savolga qaytadan javob topish vazifasi turadi. Psixolog Jon Berri insonning yangi madaniyatga moslashishini ikki omil asosida to'rt qismga ajratadi: O'z madaniyatini saqlash istagi va Yangi madaniyatni qabul qilishga bo'lgan intilish. Migrant talabalar identikligiga ushbu strategiyalar turlicha ta'sir ko'rsatadi. Keling, ularni qiyosiy tahlil qilamiz. Assimilyatsiya jarayonida talaba o'zining ona tili, urf-odatlar va milliy o'zligini deyarli butunlay rad etadi va mezbon mamlakat madaniyatini to'liq qabul qiladi.

Identiklik holati: "Yangi o'zlik". Talaba mahalliy aholidan ajralib turmaslikka harakat qiladi.

Xavfi: Ichki madaniy bo'shliq va o'z ildizlaridan uzilish hissi. Oilasi bilan aloqalar sustlashishi mumkin.

Bu strategiyani tanlagan talabalar yangi madaniyatni mutlaqo rad etib, faqat o'z vatandoshlari davrasida yashashni va o'qishni afzal ko'radilar.

Identiklik holati: "An'anaviy/Giper-milliy o'zlik". Milliy mentalitet va an'analar qat'iy saqlanadi.

Xavfi: Universitet muhitiga moslasha olmaslik, til bilmaslik tufayli yuzaga keladigan akademik muvaffaqiyatsizliklar va ijtimoiy izolyatsiya.

Integratsiya — eng sog'lom moslashuv yo'lidir. Bunda talaba o'z milliy qadriyatlarini hurmat qilgan holda, yangi jamiyat qoidalarini, tilini va madaniyatini ham o'zlashtiradi.

Identiklik holati: "Sintezlashgan (Bikultural) o'zlik". Talaba bir vaqtning o'zida ham o'z millati vakili, ham global talaba sifatida o'zini namoyon qila oladi.

Natija: Yuqori akademik ko'rsatkichlar, kuchli ruhiy barqarorlik va keng dunyoqarash.

Eng xavfli strategiya. Talaba na o'z madaniyatini saqlab qoladi (yoki undan uyaladi) va na yangi jamiyatga qocha oladi. U o'zini hech qayerga tegishli emasdek his qiladi.

Identiklik holati: "Yo'qotilgan (Inqirozdagi) o'zlik".

Xavfi: Chuqur depressiya, "madaniy shok"ning surunkali shaklga o'tishi va o'qishni tashlab ketish xavfi.

Quyidagi jadvalda ushbu to'rt strategiyaning migrant talaba hayotiga ko'rsatadigan ta'siri qiyoslangan:

Strategiya	O'z madaniyatini saqlash	Yangi madaniyatni qabul qilish	Psixologik holat	Akademik natija
Integratsiya	Ha	Ha	Yuqori barqarorlik, moslashuvchanlik	Alo hisoblana di, yuqori faollik
Assimilyatsiya	Yo'q	Ha	O'rtacha (ichki ziddiyatlar mavjud)	Yaxshi, lekin stress darajasi yuqori
Segregatsiya	Ha	Yo'q	Tashqi tomondan tinch, ichkaridan xavotir	O'rtacha yoki past (til to'sig'i tufayli)

Strategiya	O'z madaniyati ni saqlash	Yangi madaniyat ni qabul qilish	Psixologik holat	Akademik natija
Marginalizatsiya	Yo'q	Yo'q	Chuqur inqiroz, depressiya	Juda past, tizimdan chiqib ketish

Migrant talabalarda muvaffaqiyatli akademik identiklikni shakllantirish uchun oliy ta'lim muassasalari integratsiya muhitini qo'llab-quvvatlashlari shart. Buning uchun universitetlarda xalqaro talabalar klublari, madaniyatlararo muloqot kechalari va psixologik qo'llab-quvvatlash markazlari faoliyati to'g'ri yo'lga qo'yilishi lozim. Shundagina talaba o'zligini yo'qotmagan holda, yangi jamiyatning to'laqonli a'zosiga aylana oladi.

Xulosa

Mazkur maqolada migrant talabalarning yangi ta'lim muhiti sharoitida identiklik shakllanishiga ta'sir qiluvchi asosiy strategiyalar — assimilyatsiya, segregatsiya, integratsiya va marginalizatsiya — qiyosiy tahlil qilindi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, integratsiya strategiyasi talabaning ham o'z madaniy ildizlarini saqlab qolishi, ham mezbon jamiyatga faol moslashishi uchun eng maqbul yo'l hisoblanadi. Assimilyatsiya ayrim holatlarda tez moslashuvni ta'minlasa-da, u madaniy yo'qotish va psixologik bosim xavfini tug'diradi. Segregatsiya esa madaniy xavfsizlikni saqlab qolishi mumkin, biroq ijtimoiy aloqalar, teng imkoniyatlar va akademik integratsiyani cheklaydi. Marginalizatsiya eng xavfli holat bo'lib, u migrant talabaning na kelib chiqish madaniyatiga, na yangi muhitga to'liq mansublik hissini shakllantira olmasligiga olib keladi. Bu holat akademik muvaffaqiyatsizlik, ijtimoiy izolyatsiya va ruhiy zo'riqish xavfini kuchaytiradi. Shu bois oliy ta'lim muassasalarida integratsiyaga yo'naltirilgan siyosatni qo'llash, bilingval akademik

qo'llab-quvvatlashni yo'lga qo'yish, madaniy kompetensiyalarni rivojlantirish va psixologik xizmatlarni kuchaytirish zarur. Bunday yondashuv migrant talabalar uchun barqaror, sog'lom va moslashuvchan identiklik shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Berry, J. W. Acculturation and adaptation in a new society // *International Migration*. 1997. Vol. 35, No. 1. P. 69–85.
2. Berry, J. W. Immigration, acculturation, and adaptation // *Applied Psychology: An International Review*. 1997. Vol. 46, No. 1. P. 5–34.
3. Banks, J. A. *Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum, and Teaching*. 6th ed. New York: Routledge, 2016. 336 p.
4. Gay, G. *Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice*. 2nd ed. New York: Teachers College Press, 2010. 264 p.
5. Cummins, J. *Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Clevedon: Multilingual Matters, 2000. 386 p.
6. Bronfenbrenner, U. *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979. 330 p.
7. Tajfel, H., Turner, J. C. An integrative theory of intergroup conflict // *The Social Psychology of Intergroup Relations* / ed. by W. G. Austin, S. Worchel. Monterey, CA: Brooks/Cole, 1979. P. 33–47.
8. UNESCO. *Global Education Monitoring Report: Migration, Displacement and Education*. Paris: UNESCO, 2019. 292 p.
9. OECD. *PISA 2018 Results. Where All Students Can Succeed*. Paris: OECD Publishing, 2019. 272 p.
10. Leung, C., Valdés, G. Teacher development and multilingual learner education // *Educational Researcher*. 2019. Vol. 48, No. 3. P. 147–156.
11. Portes, A., Rumbaut, R. G. *Immigrant America: A Portrait*. 4th ed. Berkeley: University of California Press, 2014. 592 p.

12. Samimi, S. Migrant students' adaptation in higher education: challenges and support mechanisms // *Journal of Education and Practice*. 2021. Vol. 12, No. 8. P. 45–52.
13. Deardorff, D. K. Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization // *Journal of Studies in International Education*. 2006. Vol. 10, No. 3. P. 241–266.
14. Spencer, M. B., Chaves, V., et al. Identity, acculturation, and academic adjustment among immigrant youth // *Child Development Perspectives*. 2017. Vol. 11, No. 2. P. 107–112.
15. Safarov, A. B. Ta'lim muhitida madaniyatlararo muloqot va moslashuv masalalari // *Pedagogika va psixologiya*. Toshkent, 2022. № 4. B. 18–24.
16. Karimov, A. B. Migrant talabalar bilan ishlashda integratsion yondashuvlar // *Ilmiy-amaliy pedagogika jurnali*. Toshkent, 2023. № 2. B. 33–39.
17. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Oliy ta'lim muassasalarida talabalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha uslubiy tavsiyalar. Toshkent, 2024. 48 b.
18. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Ta'lim sohasida inklyuziv muhitni rivojlantirishga doir qarorlar va me'yoriy hujjatlar to'plami. Toshkent, 2023. 64 b.